

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

322.	Рамазанова Ж, Нұрлан А, Жайсанбаева А. «Бұлтты технологияларды пайдалану кезіндегі тәуекелдер мен қауіпсіздік шараларын зерттеу»	1430
323.	Сахатбекқызы Т., Бахтиярқызы Т.А. «IoT құрылғыларының желідегі қауіпсіздігін қалай қамтамасыз етуге болады: стратегиялар және packet tracer көмегімен модельдеу»	1434
324.	Серғазы М. «Повышение производительности разработчиков с помощью интегрированных искусственных интеллектов и соображения кибербезопасности»	1440
325.	Султанов А.М. «Стеганография в кибербезопасности казахстана»	1443
326.	Танатаров Е., Іргебай С., Султанов А. «WI-FI желісінде шақырылмаған қонақтарды автоматты түрде анықтау жүйесі»	1447
327.	Таубай М.Е. Рамагуллаев Ә.А. «Фишинг: желідегі beef әдісі арқылы алдау және одан сақтану»	1452

СЕКЦИЯ 3 ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

		ПОДСЕКЦИЯ 3.1 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ БИОЛОГИИ	
328.	Акимкара А.Б.	Гербарийдің ботаникалық зерттеулерде қолданылуы және гербарий қорындағы кеппе шөптің қалыптасу ерекшеліктері	1457
329.	Ақылбек А.	Астана қаласындағы ботаникалық бағының ландшафттағы <i>geranium sanguineum</i> биологиялық ерекшеліктеріне сипаттама беру	1459
330.	Әділхан Ж.	Мобильді байланыс пен қолданбалардың адамның мінез-құлқына әсерін анықтау	1463
331.	Базарбаева Қ.	Жасөспірімдерде девиантты мінез-құлықтың даму қаупі	1467
332.	Байдосова А.Б.	Методика использования игровых технологий на уроках биологии	1471
333.	Байдосова А.Б.	Актуальные проблемы современной биологии с использованием игровых технологий в образовании	1474
334.	Ғазизова Ә.	Сәулеленген егеуқұйрықтардың бүйректеріндегі морфофункционалдық өзгерістерді салыстырмалы бағалау	1477
335.	Еркін З.Б.	Биология сабақтарында оқушылардың сыни ойлау қабілетін жетілдіруде блум таксономиясын пайдалану	1482
336.	Жанабергенова	Кенеттен жүрек өлімі: генетикалық аспектілері	1486

	А.Ә.	және алдын алу шаралары	
337.	Жанакулова Н.А.	Өсімдіктердің әртүрлі орта жағдайларына байланысты экологиялық топтарға бөлінуі	1491
338.	Жумагалиева Н.Б.	Ақмола облысы көлдері балықтарының салыстырмалы морфологиялық талдауы	1494
339.	Жұмахан Г.Ж.	Егеуқұйрықтардағы радиацияға жауап ретінде митохондриялық ақуыздардың өзгеруін зерттеу	1497
340.	Ибрагимова М.А.	Mir-29a-3p в качестве перспективного неинвазивного биомаркера радиационного поражения	1501
341.	Калапбергенова Д.Б.	Биология студенттеріне жоғарғы математиканы оқытудың ерекшеліктері	1506
342.	Калиева А.Б.	Жатақханада тұратын бірінші курс студенттерінің психикалық денсаулығын зерттеу	1509
343.	Куанышев С.Н.	Солтүстік қазақстан облысыны (Уәлиханов ауданы) өсімдік жамылғысының ерекшеліктері	1513
344.	Кутинбаева С.Б.	Орта мектеп оқушыларының биология сабақтарында инновациялық технологияларды пайдаланудың ерекшеліктерін зерттеу	1516
345.	Кушурова А.А.	Сравнение психофизиологических особенностей развития учащихся частной и общеобразовательной школы	1520
346.	Қанибайқызы Е.	Агробион препаратының жаздық бидай өсімдігінің өсуі мен дамуына әсері	1524
347.	Қойлыбай А.С.	Ақмола облысындағы далалық сәлбенді (<i>salvia stepposa</i>) мәдениеттендіру жағдайында өсіп - даму ерекшеліктерін зерттеу	1527
348.	Минуар С.М.	Жамбыл облысы перспективті құрамында эфир майы бар дәрілік өсімдіктер <i>tanacetum vulgare</i> және <i>achilleamille folium</i> дамуының биологиялық ерекшеліктері	1530
349.	Молдабаева Т.Е.	Vinom school мектептерінің биология сабақтарында upgrade технологияларын пайдалану тиімділігін зерттеу	1533
350.	Мұратқызы С.	Жамбыл облысының ландшафтарындағы қалампырлар (<i>caryophylloideae juss</i>) тұқымдасының өсуіне диатомиттің әсерін зерттеу	1537
351.	Мырзагелді Е.Қ.	Мектеп оқушыларының морфологиялық және психофизиологиялық ерекшеліктеріне білім беру мамандығының әсері	1540
352.	Назым Ә.Ж.	Актуальные проблемы лабораторных и практических работ по биологии в школах республики казахстан	1543
353.	Ниетуллаева А.А.	Биология сабақтарында STEM технологиясын қолданудың маңызы	1546
354.	Сальменова А.А.	Қоршаған ортаға бейімделуіне байланысты <i>fragaria vesca</i> l. анатомиялық ерекшеліктері	1551
355.	Сейпулла А.С.	Современные подходы к стимулированию хондрогенеза	1556
356.	Соломко Л.Р.	Митохондриальная дисфункция как молекулярная основа клеточного старения	1560

357.	Стамқұлова Б.А.	Көкшетау қаласы урбанофлорасының таксономиялық анализі	1565
358.	Султан А.А.	Әртүрлі спорт түрлерімен айналысатын студенттердің физикалық даму көрсеткіштерін зерттеу	1569
359.	Товкумова А.С.	Бронх демікпесі және созылмалы обструктивті өкпе ауруы айқас синдромы кезіндегі иммуноглобулин е деңгейін зерттеу	1573
360.	Тоқтасын Н.М.	Биология сабағында танымдық қызығушылықты белсендірудің жолы ретінде виртуалды зертханаларды пайдаланудың тиімділігі	1577
361.	Хажайхан А.	Экологиялық және климаттық факторлар контекстінде ақмола облысы фитомасса қорлары мен өнімділігінің өзгеруі	1581
362.	Хусаинов А.Т., Адырбек Ә.С., Дурмекбаева Ш.Н.	Гуминдік препараттардың жаздық бидай тұқымдарындағы физиологиялық-биохимиялық процестерге және морфологиялық өзгерістерге әсері	1584
363.	Nursagat A.	Cognitive and physiological foundations of visual perception: the role of infographics in education	1587
364.		ПОДСЕКЦИЯ 3.2 СОВРЕМЕННЫЕ ВОПРОСЫ БИОТЕХНОЛОГИИ И БИОМЕДИЦИНЫ	
365.	Арғынғазина А. Б., Картаева А. Б.	Балықтарды өсіру кезіндегі судың физика-химиялық құрамын салыстырмалы талдау	1592
366.	Бекболат Б., Самат А. Т., Слепкова Н. Н., Курманбаева А. Б.	Аудандастырылған арпа сорттарына сипаттама	1595
367.	Берікова М.С., Тулегенова Ж.А.	Алма ағашының цитоспороз ауруын анықтау	1598
368.	Билялов Ә. Р.	Особенности подготовки различных органов <i>Clarias gariepinus</i> для оценки содержания МО-ферментов	1601
369.	Дробова В. А.	Сравнительный анализ использования пероксида кальция и дубильной кислоты для улучшения выхода выклева жаброного рачка <i>Artemia parthenogenetica</i>	1604
370.	Ергазы Б.	Антагонистическая активность штаммов <i>Bifidobacterium bifidum</i> , выделенных из фекалий семидневного младенца, в отношении <i>Staphylococcus aureus</i>	1608
371.	Ерлан Қ.Е., Тауекел Ж.К.	Балықтардың әртүрлі қоректендіру жағдайларындағы өсу параметрлерін бақылау	1611
372.	Жұмабек А.Б., Базарбаева К. Ж., Акбасова А. Ж.	Отандық бидайдың өсуіне салицил қышқылы мен топырақтағы молибденнің әсерін зерттеу	1615
373.	Камали А. С.	Жарма негізіндегі таңғы құрғақ асты өндіру	1619

		технологиясында қолдануға арналған пробиотикалық қасиетке ие микроағзаларды зерттеу	
374.	Қамиден А.А., Молдабай М.Ж.	Изучение состава активного ила в биологической очистке сточных вод	1622
375.	Калиева А. Б.	Солодка как источник фармакологически активных соединений: традиционные и биотехнологические подходы	1625
376.	Құдайбергенова Н.Қ.	Физиологические функции кремния в диатомите и особенности его взаимодействия вместе с кормами рыб	1628
377.	Машан З., Жарылқап А.	Құлаққаптың адам денсаулығына әсері	1630
378.	Маликова А. Ж., Бейсенбаев Р. А.	Изучение влияния гипоксических условий воды на содержание МО-ферментов в различных органах рыб	1634
379.	Мұрат Қ.С.	Тилапияны тиімді азықтандыру стратегиясының негізі	1637
380.	Нургазиева Ж.Н., Тулегенова Ж.А.	Пробиотикалық микроорганизмдер көмегімен ешкі сүті мен сиыр сүтінің комбинациясынан био-йогурт жасау және оның тағамдық құндылығын анықтау	1640
381.	Нұрбекова А.А, Қалауиева Н.Қ.	Роль хелатных комплексов микроэлементов в составе диатомита в повышении питательной ценности мяса рыб	1645
382.	Сағидолдина Н. К., Базарбаева Қ. Ж., Акбасова А. Ж.	Гидропоникалық жағдайда бидай мен арпаның өсуіне ауыр металдардың әсерін зерттеу	1648
383.	Сағидолда Н. Е.	Балық шаруашылығы өнімдерінің сапасына қоректендіру ерекшеліктерінің әсері	1652
384.	Сағынбаева Д. А.	Современные вызовы и перспективы биотехнологии и биомедицины: от генного редактирования до персонализированной медицины	1655
385.	Тәжібай Д. Б., Талгатбекова Д. С.	Балықтарды әртүрлі жағдайларда өсіру кезіндегі азотты қосылыстардың құрамын салыстырмалы талдау	1657
386.	Уалихан А. С., Тулегенова Ж.А.	Әр түрлі сүттерден зең саңырауқұлағы көмегімен ірімшік технологиясын жасау және салыстырмалы зерттеу	1662
387.	Узбеков А.Б., Масалимов Ж. К.	Связь между антиоксидантной активностью и пигментным составом микрорезелени бобовых культур, выращенных гидропонным способом.	1667
388.	Alpamys A., Aldibay S.	Genetically engineered modified microorganisms in the food industry	1670
389.	Dairov A.K.	Efficacy of preconditioned human umbilical cord blood mesenchymal stem cells in a mouse model of psoriasis	1674
390.	Meshtayev D.T.	Variant calling of <i>M. tuberculosis</i> samples	1679

391.		ПОДСЕКЦИЯ 3.3 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ	
392.	Анатолий Р.Қ.	Жайық өзені жайылмасындағы <i>Populus l.</i> туысына биоморфологиялық талдау және сыртқы әсер етуші факторлар	1683
393.	Ашиков М.М.	Анализ пространственного распределения гидрохимических классов качества поверхностных вод в Казахстане с 2019 по 2023 год	1686
394.	Ашиков М.М.	Расчет индекса загрязнения р. Сырдария на территории республики Казахстан с 2019 по 2023 год	1689
395.	Байдаулетов Д.С.	Оптимизация и моделирование выбора деревьев для высадки в северных регионах республики Казахстан с целью достижения углеродной нейтральности	1692
396.	Беляева Д.А.	Возможности применения в бальнеологических целях сточных вод доменного цеха	1695
397.	Болат А.Б.	Каркаралы ұлттық табиғи паркіндегі беталыс көлінің су құстарының алуан түрлілігі	1698
398.	Елепберген М.Е.	Влияние энергоэффективности зданий на рост плесени и микроклимат помещений	1703
399.	Жалгасбаев К.Ж.	Өнеркәсіптік суларды тазарту жолдары	1708
400.	Жиналинова А.С.	Современные подходы к изучению, классификации и применению сапропеля: обзор отечественных и зарубежных исследований	1710
401.	Жұмабекова М.М.	Астана қаласында қатты тұрмыстық қалдықтардың жинақталуы және оны залалсыздандырудың барысы	1713
402.	Калиев Н.С.	Определение ПДВ газов для снижения воздействия на окружающую среду на примере ТОО ГРЭС "Kazakhmys energy"	1718
403.	Марчук Е.В.	Сравнительный анализ накопления тяжелых металлов в различных почвенных горизонтах агроэкосистем с. Егиндыколь, Акмолинской области	1721
404.	Нургожина А.Е.	Сценарная оценка потенциала сокращения выбросов парниковых газов в регионах Казахстана	1724
405.	Пак А.Е.	Сравнительный анализ методов экологического обучения учащихся младших классов	1729
406.	Пак А.Е., Калиева Г.Т.	Фиторемедиация как способ очистки почвы в районах теплоэлектростанций: сравнительный анализ растений-гипераккумуляторов	1734
407.	Хабдразаков А.К., Ислямов Э.Н.	Влияние Tiktok-видео на экологическое обучение: перспективы микрообучения	1739
408.	Daribayev A.Zh.	Melafen: innovative plant growth regulator	1744
409.	Ibrayeva A.	Phytoremediators as a basis for the production of fuel	1746

		pellets: ecological and technological aspects	
410.	Mirzabekova M.Zh.	Bioecological features of representatives of the nightshade family (<i>Solanaceae</i> Juss.)	1749
411.	Yelesizova A.B.	Issues of ecological stability of natural pastures	1753
412.		ПОДСЕКЦИЯ 3.4 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАУКИ О ЗЕМЛЕ	
413.	Абдрашова Т. А.	Астана агломерациясының жасыл белдеуін зерттеудің теориялық негіздемесі	1756
414.	Адирбай С., Аябекова М.	Маңғыстау облысы геожүйелерінің құрылымдық ерекшеліктері	1759
415.	Алдашова А. Ж.	Шідерті өзен алабы геожүйесінің құрылымдық ерекшеліктері	1763
416.	Аманжолова А. Б.	Солтүстік Қазақстан облысының тамақ өнеркәсібінің даму жағдайы	1767
417.	Ахметбекова Г. С.	Теоретические основы районирования территорий туристических зон	1772
418.	Аябекова М., Адирбай С.	Қызылорда қаласындағы атмосфералық ауасының ластануы	1779
419.	Әмірханова Ж. А.	Арал ауданының әлеуметтік-экономикалық даму перспективаларын бағалау	1783
420.	Болатбекқызы Ж.	Абай облысының қазіргі заманғы демографиялық мәселелері	1788
421.	Дабылбаева А.	2018-2024 жылдар аралығындағы Ақтөбе қаласының жерді пайдалану өзгерістерінің динамикасы	1792
422.	Даметова Г. Н.	Терісаққан өзені алабындағы NDVI негізінде С-факторды анықтау	1798
423.	Дастанбекова Ж. Р.	Талдықорған қаласының қазіргі экономикалық-географиялық әлеуеті	1803
424.	Елшатқызы Н.	Табиғатты қорғау әрекеттерін реттеу үшін қашықтықтан зондтауды қолданудың артықшылықтары	1808
425.	Ералы А. А.	Шығыс Қазақстан облысының ауылшаруашылық алқаптарын ГАЗ технологиясы арқылы анықтау	1813
426.	Есмуханова М. Т.	Оценка антропогенной нагрузки на геосистемы Карагандинской области	1816
427.	Кудайбергенова А. Р.	Геоэкологическая оценка деградации почв и агроландшафтов Северо-Казахстанской области: диагностика, мониторинг и пути устойчивого восстановления	1819
428.	Қуаныш А. Р.	Ақтөбе облысының табиғи-ресурстық әлеуетін бағалау	1824
429.	Қуанышбек А., Мукатов Д.	Қазақстанның бірыңғай уақыт белдеуіне ауысуы. Әлеуметтік, экономикалық және медициналық аспектілер	1828
430.	Құттымұратова А. Қ.	RUSLE теңдеуі негізінде Аса өзені алабында С факторын анықтау	1832
431.	Матаева А. Т.	Жамбыл облысының ерекше қорғалатын аумақтарындағы экологиялық туризм	1836

432.	Мокиенко А. В.	Исследование особенности синантропной флоры районов города Астаны	1840
433.	Муратова А. Б.	Қаратал өзені алабы геожүйесінің құрылымдық ерекшеліктері	1844
434.	Мустозяпова Н. И.	Влияние разработки Экибастузского угольного бассейна на ландшафт и экологическое состояние региона	1848
435.	Мухамеджанов М. Е.	Қостанай қаласының ландшафттарына су тасқының әсері	1856
436.	Мұрат А. М.	SAVI индексі негізінде Зеренді ауданының өсімдік жамылғысын зерттеу	1863
437.	Мұратбек А. Е.	Алматы қаласының қызмет көрсету саласының географиясы	1869
438.	Омаров М. К.	Павлодар облысының аумағында өрттердің таралу ерекшеліктері	1874
439.	Орынбасар Р. А.	Жамбыл облысы халқының қазіргі жағдайдағы көші-қон үдерістері	1877
440.	Оспан Н. М.	Солтүстік Қазақстандағы орман алқаптарының табиғи таралуы және олардың қазіргі кездегі жағдайы	1881
441.	Рахманова А. Ә.	Қазіргі кезеңде Ақтөбе облысының кешенді демографиялық типологиясы	1885
442.	Сағынғали С. А.	Алматы облысындағы өнеркәсіптің басымдылық салаларының қазіргі жағдайы мен болашағы	1890
443.	Саметханова А. Т.	Шығыс Қазақстан облысы көлдер геожүйесінің құрылымдық ерекшеліктері	1895
444.	Сәулет Е.	Шығыс Қазақстан облысы геожүйелеріне антропогендік жүктемені бағалау	1899
445.	Темірханова Н. Ә.	Денсаулық сақтауға бағытталған урбозкожүйелік қызметтердің әлемдік тәжірибелерінің географиялық ерекшеліктері	1904
446.	Токбаева А. Е.	Қазақстанның дала зонасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарының биоәртүрлілігін кеңістік талдау.	1909
447.	Төлегенова Т. Қ.	Ойыл өзені алабы геожүйесінің физикалық-географиялық ерекшеліктері	1914
448.	Төлеуова Р. Қ.	Маңғыстау мен Үстірттің киелі үңгір атауларын зерттеу және қалпына келтірудің географиялық мәселелері	1918
449.	Тілеухан Д. Ғ.	Дала экожүйелеріндегі биоалуантүрлілікті мониторингілеуде жасанды интеллектті қолдану: орнықты даму перспективалары	1923
450.	Тілеухан Д. Ғ.	Жасанды интеллектті қолдану арқылы Қазақстандағы шөлейттену процесін бақылау	1929
451.	Ұзақбаев Б. А.	Қызылорда облысы өнеркәсіптік кешенінің даму географиясы	1936
452.	Черепанова Ю. В.	Региональные исследования накопления углерода в лесных экосистемах на примере Алтайского края	1939
453.	Shukirkhan A., Orynassarova G.	Research of geoecosystems of the geomorphological structure of the Chingirlau district of the West Kazakhstan region	1943

454.		ПОДСЕКЦИЯ 3.5 МЕТОДЫ И МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ	
455.	Азимбай Н.С.	Мектеп географиясын оқытуда геоақпараттық технологияларды қолдану арқылы зерттеушілік құзіреттілікті қалыптастыру	1949
456.	Айтқұл А. Ж.	Мектеп географиясын оқытуға арналған гаж бағдарламалары: салыстырмалы талдау және мүмкіндіктері	1952
457.	Баймухамедова А.Ж.	10 сынып география пәні бойынша «Астана қаласының экологиялық мәселелері» атты факультативтік курс бағдарламасының маңыздылығы	1957
458.	Балпекова Д.А.	География пәні бойынша факультативтік курстардың маңыздылығы	1961
459.	Беспалинов Н.М.	SMART-технологияларын 10-11 сыныптарда географияны оқытуда кіріктіру	1966
460.	Бигалим С.	География сабақтарында белсенді оқыту әдістерін қолдану арқылы оқушылардың құзыреттілік қабілеттерін арттыру	1971
461.	Джумабаева С.Е.	Заманауи картографиялық әдістер	1975
462.	Жамбул Г.Б.	Использование ролевых игр на уроках географии	1979
463.	Жумабаев Д.С.	География сабағында экологиялық тәрбие беру әдістемесі	1983
464.	Карпета В.Г., Маклюк Р.Р., Молдыбаев С.З., Уразбаева Р.С.	Реализация школьного проекта «Изучаем географию Казахстана».	1986
465.	Қасым Е.Ж.	Мектеп оқушыларының табиғат қорғау құзыреттілігін қалыптастыру жолдары	1990
466.	Құнаш А.А.	Мектеп географиясында оқушылардың мәдени-географиялық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері	1994
467.	Мененбай А.Н.	«Қазақстан географиясы сабақтарында білім алушыларға экологиялық білім берудің теориялық негіздері»	1999
468.	Набидоллаева А.А.	География сабақтарында оқушылардың оқу-танымдық белсенділігін арттыру формалары мен технологиялары	2003
469.	Накыпова Ә.Қ.	География пәні сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту	2008
470.	Сәндібай Н.А.	Изучение геополитических проблем центральной азии в школьной географии	2011
471.	Солтанғазина А.С.	География сабақтарында экологиялық білім қалыптастырудың маңыздылығы	2015
472.	Таған Ә.С.	Түркістан облысының ауыл шаруашылығы географиясы» атты факультативтік курс бағдарламасының маңыздылығы	2022
473.	Тілеужан Б.Н.	Географияны оқытуда заманауи сандық әдістер мен интерактивті технологияларды қолдану	2026

474.	Ширенова Ж.С.	Өлкетану қағидаты негізінде 7 сынып географиясын оқытуға қатысты тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижесі	2031
475.		ПОДСЕКЦИЯ 3.6 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ГИДРОЛОГИИ	
476.	Айтенова Ә.Н.	Водный кризис в засушливых регионах Казахстана: последствия и пути решения	2036
477.	Алдинов Р.Б.	Наводнения в Казахстане: причины, последствия и методы борьбы	2040
478.	Габдулла Н.М.	Arcgis бағдарламасында гидрографиялық желіні құру әдістері	2043
479.	Дәулеткелді А.С.	Дефицит пресной воды в казахстане	2048
480.	Дүйсен А.Е.	Подземные воды и их распределение по регионам Казахстана	2051
481.	Жаманқұл А.М.	Новые экологические конструкции гидротехнических сооружений	2053
482.	Құрманғалиева А.Қ.	Каспий теңізінің солтүстік-шығыс бөлігіндегі желкөтерме және желшегерме құбылыстарын модельдеу	2057
483.	Кулатаева К.Д.	Оценка влияния антропогенных факторов на озеро Балкаш	2060
484.	Ноғайбек А.	Қазақстандағы су тасқыны мен су тасуын болжау жүйелеріндегі гаж технологиялары	2065
485.	Өтегенұлы А.	Физико-химическое исследование процессов солеобразования воды озера балкаш и влияние на него реки иле	2070
486.	Рымбаева Р.Б.	Современное экологическое состояние озера Балкаш	2075
487.	Ташева Е.А.	Применение нейросетевой модели lstm для прогнозирования стока реки Сырдарья в южных регионах Казахстана	2079
488.	Таурбаева Н.К.	Моделирование изменений стока реки Ертис в условиях маловодных лет	2081
489.	Тлеуғабыл Ж.А.	Применение искусственного интеллекта в прогнозировании паводков	2087
490.	Толыбаева Д.Б.	Моделирование речного стока с использованием модели hbv: прогнозирование и валидация	2089
491.	Торбаева А.У.	«Иртыш – трансграничная водная артерия: вызовы, перспективы и управление ресурсами»	2092
492.	Baizhigit T.Y.	Mapping Tien Shan Glaciers and Their Impact on the Ile River	2095
493.	Otegenuly A.	River basin mapping methods and identification of river basin sections in the arc gis programme	2099
494.	Satbekova A.B.	The use of gis technologies for flood risk analysis and modeling in Kazakhstan	2105
495.	Satbekova A.B.	Hydrological analysis and water balance of the Kalzhyr river basin	2108
496.	Tolybayeva D.B.	Modeling of river flow formation processes	2111

497.	Тоханбайева С.Т.	Microplastic – a macroproblem of the world ocean	2113
498.		ПОДСЕКЦИЯ 3.7 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ХИМИЧЕСКОЙ НАУКИ	
499.	Адылканова А.А.	Мұнай-су жүйесін бөлуге арналған PMS-BC-қапталған меламинады спонж негізіндегі сорбент	2117
500.	Айтбайұлы Н.	Химия сабақтарында кәсіби бағдарлауды қалыптастыру	2119
501.	Асан Н.Ә.	STEM – білім беру аясында ұлттық педагогика элементтерін қолдану	2123
502.	Әзілхан Т.Ә.	Заманауи мектепте химияны оқытудың экологиялық аспектілері	2128
503.	Бахытжанова Ж.Б.	Жұқа пленкалы литий-ионды аккумуляторларға арналған SnO ₂ анодты материалды синтездеу және электрохимиялық қасиеттерін зерттеу	2131
504.	Бекмаханова А.С.	LATP қатты электролитін синтездеу және электрохимиялық қасиеттерін зерттеу	2135
505.	Биктасова А.С.	Минералды сорбенттердегі диспрозий иондарының адсорбциялық процестерін зерттеудегі кинетикалық модельдерді талдау	2140
506.	Болатбек М.	Биологиялық ыдырайтын полимерлердің синтезі мен экологиялық және өнеркәсіптік маңыздылығы	2143
507.	Бөкенова А.Б.	Мыс қорытпалы катализаторымен антрахинонды гидрлеу процесін зерттеу	2149
508.	Ғұбайдолла З.Қ.	Химия сабағында оқушылардың белсенділігін арттырудағы модульдік оқытудың рөлі	2154
509.	Еримбет Б.Д.	Химияны оқытудағы инновациялық әдістердің білім алушылардың оқу жетістіктеріне ықпалы	2157
510.	Жетенова М.С., Дәуметова С.Т.	Биоорганоминеральные пестициды: разработка и исследование их свойств	2161
511.	Жұмағұл А.А.	Куркуминнің флуоресценттік қасиеттері: еріткіштің спектрлік сипаттамаларға әсері	2164
512.	Кароматов С.А., Ганиев Б.Ш.	Потенциальная биологическая активность оснований Шиффа, основанных на бензалацетоне и бензалацетофеноне	2169
513.	Қалау А.Қ.	Химия сабағында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы контекстік тапсырмалардың рөлі	2171
514.	Қожамұратова Ұ.М.	Өңдеу нәтижесінде алынған көміртекті адсорбенттердің физико-химиялық негіздерін зерттеу	2176
515.	Қойшыбайқызы Т.	ZnO@PC және Cu/ZnO@PC композициялық трек мембраналарын норфлоксацинді жою үшін синтездеу	2179
516.	Молдалиева А.	Квантово-химическое исследование производных бензимидазола	2183
517.	Муканов М.К.	Определение массовой доли подвижных соединений фосфора в почве по методу Мачигина с использованием автоматического анализатора сегментированного потока SKALAR SAN++	2186

518.	Мұрат М.Ж.	Координациялық қосылыстар химиясы бойынша зертханалық курсты әдістемелік қамтамасыз етудегі онлайн материалдардың рөлі	2188
519.	Нұралина А.Ж.	Химия сабағында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	2192
520.	Пармантай Қ.Е.	Химияны оқу барысында оқушылардың өзіндік іс-әрекетін олардың интеллектуалдық дамуының құралы ретінде ұйымдастыру	2197
521.	Пердеханова А.А.	Дәрілік өсімдіктерді зерттеу барысында студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру	2202
522.	Сарсенғалиева А. Н.	Актуальные проблемы в химическом образовании для инженерных специальностей и предлагаемые решения	2206
523.	Серікбай А.М.	Мектеп оқушыларының химияға қызығушылығын қалыптастырудың тиімді жолдары	2209
524.	Сыздық А.Ф.	Полимерлер мен ауыр мұнай қалдықтарын қолданып, битумның қасиеттерін жақсарту	2213
525.	Ташманова Ж.А.	Химияны оқытуда STEM технологиясын пайдалану	2217
526.	Тобжанова А.Р.	Мыс(II) галогенидтері – ацетамид – қышқыл жүйесі негізінде координациялық қосылыстар: синтездеу және физика-химиялық қасиеттерін зерттеу	2222
527.	Тұрсынәлі Қ.	Қазіргі мектепте «Жаңа заттар мен материалдарды өндіру» элективті курсын оқыту: тәжірибе және нәтижелер	2227
528.	Хамит А.Ж.	PASS ONLINE пайдалана отырып N-бензоилпиперидин туындыларының биологиялық белсенділігін болжау	2232
529.	Шаихова Ж.Е., Калимолдина Л.М.	Целлюлозалық сорбенттер арқылы шарап материалдарын сорбциялық тазартуды зерттеу	2237
530.	Шатлыкова А.Т.	WOLFRAM ALPHA жасанды интеллект құралын химияны оқыту процесінде қолдану мүмкіндіктері	2241
531.	Adil K.Y.	Using the getcourse online platform for the unified national test in chemistry	2245
532.	Bazhikova Z.	Research of biologically active compounds from plants of the genus ACHILLEA L.	2249

СЕКЦИЯ 4.

МАТЕМАТИКА, МЕХАНИКА И МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ

ПОДСЕКЦИЯ 4.1 МАТЕМАТИКА

5. Синтаксономия остепненных лугов Северного Казахстана М.П. Тищенко, Растительный мир Азиатской России, 2018, № 2(30), с. 43–65.
6. Қазақстан Республикасының экологиялық проблемалары / ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі. – Нұр-Сұлтан, 2020. – 256 б.
7. ҚР Ұлттық статистика бюросы. Қазақстан Республикасының орман қоры бойынша статистикалық мәліметтер. – <https://stat.gov.kz>
8. Агрогенная деградация лесостепных ландшафтов Северо-Казахстанской области Пашков С.В., Мажитова Г.З., Учёные записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. География. Геология. Том 5 (71). № 1. 2019 г. С. 140–152.
9. Солтүстік Қазақстан облысының табиғи ресурстары және экологиясы / Солтүстік Қазақстан облысының әкімдігі. – <https://gov.kz>
10. ҚР Төтенше жағдайлар министрлігі. Орман өрттері және олардың алдын алу шаралары. – <https://inform.kz>
11. Борисова И.В., Исаченко Т.И., Рачковская Е.И. О лесостепи в Северном Казахстане.
12. Орман шаруашылығы және табиғатты қорғау шаралары / ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі. – <https://egemen.kz>
13. Солтүстік Қазақстан облысының орман картасы және ресурстары / ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі. – <https://yandex.kz/maps>
14. Провинциальное разделение Причерноморско-Казахстанской подобласти степной области Евразии Лавренко Е.М.
15. Қазақстандағы орман алқаптарының азаю үрдістері / ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі. <https://newecodoklad.ecogofond.kz/>

ӘӘЖ 911.3:314

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕ АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНЫҢ КЕШЕНДІ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ТИПОЛОГИЯСЫ

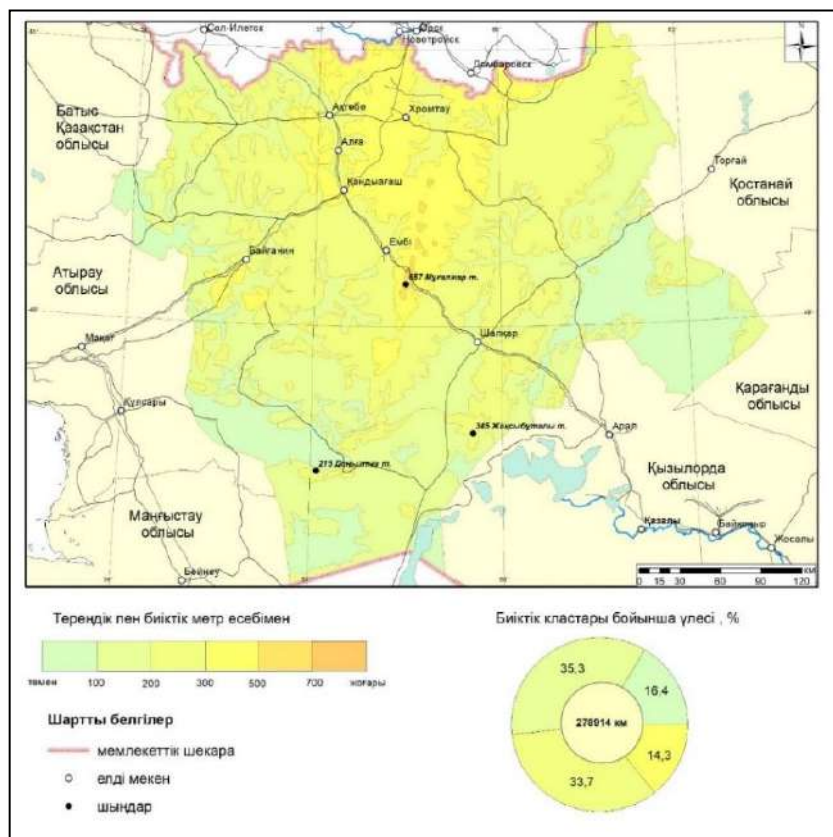
Рахманова Ақжол Әбдіғаниқызы
rakhmanovaaqzhol00@gmail.com

«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КеАҚ,
«Физикалық және экономикалық география» кафедрасы,
6B05209 – «География» білім беру бағдарламасының 4 курс студенті, Астана,
Қазақстан
Ғылыми жетекші - Егинбаева А.Е.

Ақтөбе облысы Қазақстанның батысында орналасқан, тарихи және географиялық тұрғыдан маңызды аймақ. 1932 жылы құрылған бұл облыс жер көлемі бойынша шамамен 300,000 км² құрап, елдің ең үлкен облыстарының бірі болып табылады. Солтүстігінде Ресей Федерациясының Орынбор облысымен, оңтүстігінде Өзбекстан Республикасының құрамындағы Қарақалпақстанмен, батысында Маңғыстау, Атырау және Батыс Қазақстан облыстарымен, шығысында Қостанай облысымен және оңтүстік-шығысында Ұлытау мен Қызылорда облыстарымен шектеседі. Облыс солтүстіктен оңтүстікке дейін 700 км, шығыстан батысқа дейін 800 км жерге созылған 300 мың км² аумақта орналасқан. Облыс 12 әкімшілік аудандарға бөлінген, аумағында 6 қала, 3 кент бар, әкімшілік орталығы - Ақтөбе қаласы.

Бұл аймақтың стратегиялық маңызы, оның Қазақстанның басқа аймақтарымен және Ресеймен шекаралас жатқанынан көрінеді. Географиялық орналасуының стратегиялық маңызы облыстың экономикалық дамуына да әсер етеді. Ақтөбе облысы - мұнай мен газ өндіру бойынша Қазақстанның маңызды аймақтарының бірі. Ақтөбе облысының географиялық орналасуы оның транспорттық жүйесіне де әсер етеді. Облыс арқылы Қазақстан мен Ресейді байланыстыратын маңызды темір жол және автомобиль жолдары өтеді. Бұл

облыстың экономикалық дамуына және халықаралық саудаға қатысуына мүмкіндік береді, сонымен қатар демографиялық ахуалдың тұрақты дамып келе жатқандығын көрсетеді (сурет 1).

Ескертпе - [3] әдебиет көзіне негізделіп, автор құрастырған

Сурет 1 Ақтөбе облысының физикалық-географиялық картасы

Аймақтың демографиялық жағдайын кеңістіктік саралауды кешенді бағалау нәтижелері демографиялық жағдайы ұқсас қалалар мен аудандардың типологиялық топтарын - демотиптер бөліп көрсетеді. Мұндай интегралды демографиялық типология баллдық бағалау немесе кластерлік талдау әдісімен жүзеге асырылады және әртүрлі демотиптердің қалалары мен аудандарындағы демографиялық жағдайды оңтайландыру бойынша ұсыныстарды негіздеудегі маңызды кезең болып табылады [1].

Аумақтық аспектіні қарастыру қорытындысы демографиялық жағдай (кешенді демографиялық типология) бойынша өңірдің әкімшілік аумақтық бірліктерінің типологиясы болады. Осындай оқшаулауға мүмкіндік беретін әдістердің ішінде кластерлік талдау әдісі және баллдық бағалаудың ең көп таралған. Осындай типологияны жүргізу нәтижесінде аймақтың барлық әкімшілік-аумақтық бірліктері бірнеше демотиптерге бөлінеді. Әр түрлі ақпарат көздерін талдағаннан кейін қорытынды жасауға болады: негізгілері - 3-5 демотип (ең жақсы және нашар жағдаймен, сондай-ақ кейбір аралық және орта топтармен сипатталады) [2].

Демографиялық процестер қоғамда қалыптасқан белгілі бір әлеуметтік қарым-қатынастарға негізделеді. Сондықтан халықты зерттеуде демография саясат, экономика, медицина, математика, этнография, т.б. бірқатар ғылымдармен тығыз байланыста болады. Олардың зерттеу әдістері мен тәжірибелерін, материалдарын пайдалана отырып, демография өз тарапынан да өзге ғылымдарға қажетті деректер береді. Демографиялық процестердің өзіндік ерекшеліктері, көбінесе халықтың табиғи қозғалыстары демографияның өзіндік зерттеу әдістерін қалыптастыруға негіз болды. Олар: әр түрлі буын өкілдері үшін жас

айырымы көрсеткіштерін жасау арқылы дәл сол уақыттағы даму-құлдырау заңдылықтарын көрсететін гипотетикалық ұрпақ әдісі; когорт әдісі (адамдардың нақтылы буынының дамуын зерттеу); потенциалды демография әдісі, демографияда ғылымның басқа салаларындағыдай болжамдар жасау, оларды деректер арқылы тексеру және соның негізінде ғылым қорытынды жасау қажет. Көбінесе халықтың санын ұйымдастырылған статистика жолымен есептеу әдісі қолданылады. Сондай-ақ демографиялық коэффициенттерді пайдалану, оларды салыстыру, салғастыру тәсілдері де демографияның өзіндік зерттеу әдістерінің бірінен саналады.

Аймақтық демография нақты әлеуметтік-экономикалық және демографиялық жағдайлардың типологиясын жасауға үлкен мән береді. Аймақтық экономикалық жүйедегі халықтың жұмыс істеуін зерттеу синтетикалық ұғымды – «аймақтық әлеуметтік-демографиялық (экономикалық-демографиялық) жағдайды» енгізуді көздейді. Нақты әлеуметтік-демографиялық жағдай белгілі бір жағдайға сәйкес келетін демографиялық саясат құралдарын және бүкіл халық саясатын таңдау мен қолдануды анықтайды.

Аймақтық демографиялық зерттеулерде дәстүрлі демографиялық және арнайы аймақтық көрсеткіштер қолданылады. Ерекшелеріне, мысалы, көші-қонды аймақтағы халық санының өсу көзі ретінде сипаттайтын көрсеткіштер және болжамды экономикалық және демографиялық көрсеткіштер (халықтың саны мен тығыздығы) жатады. Оларды есептеу кезінде өндіргіш күштердің даму деңгейімен, табиғи ресурстардың болуымен және басқа да факторлармен анықталатын аймақ экономикасының «демографиялық мүмкіндіктеріне» сүйенеді. Ауылшаруашылық аймағы үшін өнеркәсіптік аймақ үшін игерілуге жарамды жер ауданы, елді мекендердің функционалдық түрлері, табиғи ресурстарды экономикалық игерудің масштабы мен нысандары ескеріледі.

Белгілі бір аумақтағы халықтың ұдайы өндірісінің заңдылықтарын анықтау демографиялық дамуды теориялық тұрғыдан түсіндіруді және оған әсер ететін факторлар жүйесін талдауды қамтиды. Аймақтық демографияны дамыту мәселелері соңғы жылдары халық мәселесімен айналысатын кеңес ғалымдарының назарын көбірек аударды, бұл демографиялық саясатты жергілікті (аймақтық) ерекшеліктерді ескере отырып жүзеге асыру қажеттілігімен анықталады.

Аймақтық демографияның аумақтық жүйедегі аймақтардың бір-біріне қатысты демографиялық ерекшеліктерін анықтаумен қатар, негізгі міндеттері мыналар болып табылады: демографиялық процестердің аумақтық саралануының негізгі факторларын анықтау; демографиялық болжаудың анағұрлым жетілдірілген әдістерін жасау мақсатында аймақтардың бір-бірімен демографиялық өзара әрекеттесуін модельдеу; осы саясаттың бағыттары мен шараларының негізділік деңгейін арттыруға және оның мінез-құлқының әлеуметтік әсерін күшейтуге мүмкіндік беретін өңірлік демографиялық саясаттың негіздерін әзірлеу. Аймақтық демографиялық зерттеулер ел аймақтарында ғылыми негізделген әлеуметтік-экономикалық саясатты жүргізуге мүмкіндік береді.

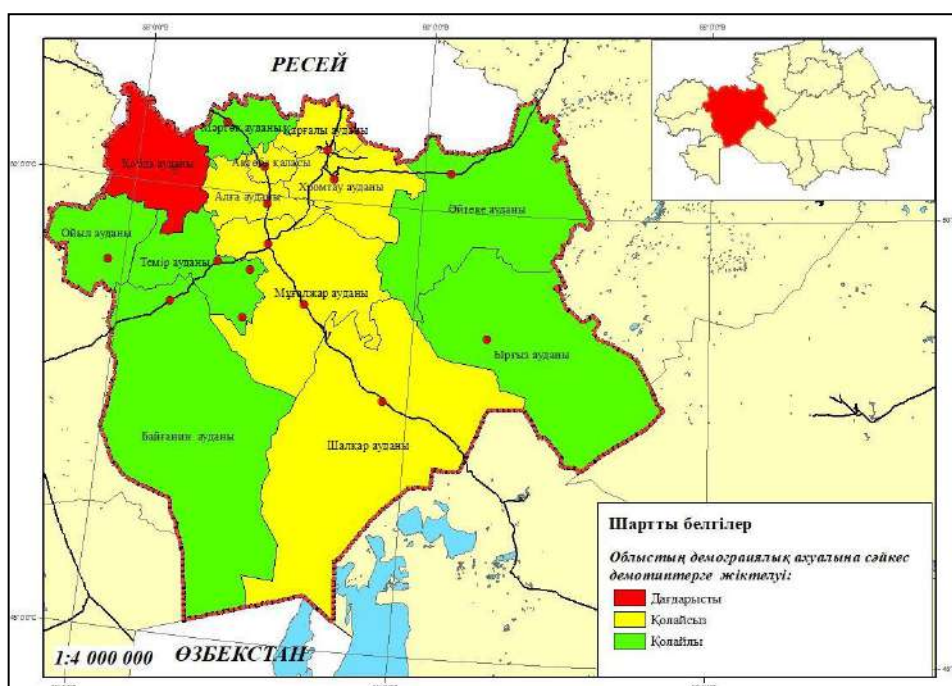
Типология бойынша: бірінші типтегі аймақтар – басты елді мекен аймағындағы жоғары урбанизацияланған аймақтар. Олардағы демографиялық көшу бірінші кезекте аяқталды. Сондықтан бұл жерде ең төменгі туу көрсеткіші, әйелдердің ерлерге қарағанда күшті басымдығы байқалады. Сонымен бірге, көші-қон ағыны халықтың жас құрылымына жасару әсерін тигізеді. Сондықтан елдегі өлім-жітім мен табиғи төмендеу көрсеткіші ең жоғары емес. Мигранттар ағыны әртүрлі этностардың өкілдерін қамтиды, бірақ халық арасында тұрғылықты халық басым. Жақын арада бұл аймақтарда туу көрсеткішінің шамалы өсуін күтуге болады (жастардың, оның ішінде туу деңгейі жоғары этнос өкілдерінің келуіне байланысты), бірақ ол бәрібір өлім-жітім деңгейін өтей алмайды. Ал мұндай түрдегі өңірлердің халқы тек көші-қон есебінен өседі.

Екінші типтегі аймақтар – халық басым қоныстанған бас аймағындағы салыстырмалы түрде сирек урбанизацияланған аумақтар. Өткен онжылдықтарда олар урбанизацияланған аймақтарға және жаңа даму аймақтарына кеткен тұрғындардың қарқынды кетуімен сипатталды. Сондықтан ол халықтың ең кәрі жас құрылымына ие, егде жастағы топтарға байланысты әйелдердің ерлерге қарағанда басымдығы және елдегі ең жоғары өлім-жітім мен

табиғи төмендеу қарқыны. Қазіргі уақытта көші-қон ағыны бар, бірақ болашақта ол халықтың табиғи азаюын өтей алмайды. Тұрғындар саны қысқарады және жылдам қарқынмен, өйткені халықтың жас құрылымы да қартаюды жалғастыруда.

Үшінші типтегі аймақтар - мұндағы демографиялық ауысу әлі аяқталған жоқ. Сондықтан өлім-жітім деңгейі төмен, бала туудың және табиғи өсудің жоғары деңгейі, халықтың жас құрылымы. Бірақ урбанизация процестері дамыған сайын, сондай-ақ жастардың елдің басқа аймақтарына кетуіне байланысты (ең алдымен бірінші типтегі жоғары урбандалған) туу және табиғи өсу деңгейі төмендейді, Тұтастай алғанда, демографиялық көшудің аяқталуына қарай осы типтегі аймақтардың біртіндеп дамуы болады деп айта аламыз.

Төртінші және бесінші типтегі аймақ – халық тығыздығы өте төмен ошақты елді мекен аймақтарына жататын аймақтар. Олардың ортақ белгілеріне өткен онжылдықтардағы жастардың көші-қон ағыны және (немесе) арасында демографиялық ауысу байқалмаған байырғы этникалық топтардың туу деңгейінің жоғарылауы нәтижесінде қалыптасқан халықтың жас құрылымы табылады. Нәтижесінде туу көрсеткішінің артуы, өлім-жітім деңгейінің төмендеуі және нөлге жақын болса да, оң табиғи өсім байқалады.

Ескертпе - [5, 6, 7] әдебиеттер көзіне негізделіп, автор құрастырған

Сурет 2 Ақтөбе облысының демотиптер картасы

Төртінші типтегі аймақтарда халықтың ағыны (әйелдерге қарағанда ерлер көп) бұрын қарқынды болды, өйткені мұнда табиғи ресурстар игерілді. Көбірек, табиғи өсу қарқыны бесінші типтегі аймақтарға қарағанда төмен. Оның үстіне қазіргі таңда тұрғындардың кетуі барынша жоғары. Бұл халық санының тез азаюына және оның жас құрылымының қартаюына әкеледі. Жақын арада табиғи құлдыраудың пайда болуын және (немесе) күшеюін күтуге болады. Бұл ретте қала халқының жоғары үлесі сақталады, ал халықтың жас құрылымы бұрынғысынша ресейлік орташа деңгейден жас болып қалады.

Бесінші типті аймақ - қала халқының үлесі аз, байырғы этникалық топ өкілдерінің үлесі жоғары, ерлер мен әйелдердің арақатынасы дерлік тең. Ал халықтың жас құрылымы, туу көрсеткішінің артуы және табиғи өсім негізінен байырғы этностар арасында демографиялық ауысудың әлі аяқталмағандығынан қамтамасыз етіледі.

Осы типтегі өңірлердегі демографиялық сипаттамалар бірінші типтегі – елді мекеннің бас аймағындағы жоғары урбандалған аймақтардың сипаттамаларына жақындайды. Жалпы ел

үшін жағдайдың одан әрі дамуы халық ең көп шоғырланған бірінші және екінші типтегі аймақтардағы процестердің өзара байланысымен анықталатын болады. Елге (негізінен бірінші типтегі аймақтарға) халықтың ағыны байқалса, туу көрсеткіші аздап өсуі мүмкін, ал табиғи кему деңгейі төмендейді. Ел халқының жас құрылымы қартаюды жалғастырған сайын халық саны жеделдетілген қарқынмен азаяды, демек, туу азайып, өлім-жітім өседі [4].

Соңғы 15 жылда Ақтөбе облысының демографиялық дамуында өсудің және жойылудың түрлі факторлары атап өтілді. Соның қатарында экономикалық өсімнің демографиялық жағдайға тигізері әсері мол. Ақтөбе облысының қазіргі таңдағы демографиялық ахуалы айқын көрініске ие болды: демографиялық ахуалы қолайлы территорияларға Әйтеке би, Байғанин, Мәртөк, Ойыл, Темір, Ырғыз аудандары іріктелінсе, қолайсыз демографиялық ахуалға ие 5 территория анықталды: Алға, Хромтау, Шалқар, Мұғалжар, Қарғалы. Дағдарысты демографиялық ахуалы бар территорияға Қобда ауданы жатқызылды (сурет 2).

Демографиялық ахуалы қолайлы аумақтар үшін:

1. Балаларды сауықтыру-шынықтыру шараларын дамыту керек.
2. Перзентханалардағы қызметкерлер санын арттыру және білімі мен кәсібилігін жетілдіру шараларын жүргізу керек.
3. Жас ата-аналарға, немесе енді ата-ана атанайын деп отырған отбасы мүшелеріне балаға дұрыс күтім жасауды үйретуге бағытталған дәрістер мен іс-шараларды жүргізу және міндеттеу керек.
4. Ақтөбе облысының ірі өнеркәсіптік өңір екенін жоғарыда атап өттік. Алайда сол кәсіпорындар ауаның ластануын алдын ала қадағалау керек.

5. Өңірдің тағы бір мәселесі – ауыз су сапасының нашарлығы.

6. Облыста қалдықтарды қайта өңдейтін кәсіпорындар салу керек.

Демографиялық ахуалы қолайсыз және дағдарысты аумақтар үшін:

1. Заманауи, жаңа әрі нарыққа керек мамандықтарды меңгеруге, әрі ол бойынша жұмыс жасауға жағдай жасау керек.
2. Шаруашылықтың өндірістік және өндірістік емес салаларын дамыту, жаңа қызмет түрлерін ашу немесе бар қызмет түрлерін дамыту керек.
3. Халықтың психологиялық, рухани жағдайының тұрақты болуы үшін психологиялық көмек көрсетуді қолжетімді әрі сапалы ету керек.
4. Әйелдерді қорғауды заң жүзінде қатаң қадағалау керек.
5. Халықтың денсаулығына жауапкершілігін арттыру және дұрыс тамақтану мен спортқа баулуды үгіттеу керек.
6. Халықтың облыстан кетуін, әсіресе қайтадан оралуын қадағалау керек.

Кешенді зерттеу нәтижесінде анықталған белгілеріне келесілер жатады: жоғары туу коэффициенті, керісінше, төмен өлім-жітім коэффициенті, некелесу коэффициентінің жоғары, ал ажырасу коэффициентінің төмен болуы, зейнет жасындағы (63 (60) жастан жоғары) халықтың үлес салмағының 7%-дан төмен болуы, яғни, жастар үлесінің аса жоғарылығы, табиғи өсім коэффициентінің облыстың орташа көрсеткішінен асып түсуі, миграция сальдосының тым төмен болмауы, 1 жасқа дейінгі балалардың өлімінің төмен болуы. Көпшілік талаптарға сай келгенімен де, сирек ауытқулар да жоқ емес.

Бұған қарамастан әлеуметтік-экономикалық жағдай тұрақтандырылған және оң өсім серпініне ие. Жақсару демографиялық салада байқалады, туу өсімі мен қайтыс болу деңгейінің төмендеуі атап өтіледі. Облыс халқының тетіктік қозғалысы айтарлықтай төмендеді. Халықтың өмір сүру деңгейі артуда, орташа айлық жалақы өсуде. Халық кедейлігі индексі 5,6%-ға төмендеді. Ақтөбе облысы аталған көрсеткіш бойынша 9 тармаққа көтеріліп, Қазақстан облыстары арасында 3-орынға шықты. Аталған оң өзгерістер өңірдегі экономикалық әлеуеттің халықтың демографиялық жағдайына тигізер үлесін көрсетеді. Тәуелсіз Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жағдайының жақсаруына орай, жергілікті тұрғындар арасында табиғи өсімнің артқандығы байқалады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Ерёмин А.А., Быков Н.И. Демографическая ситуация в Алтайском крае на современном этапе (1990-2020 гг.). – Барнаул, 2011. - 328 с.
2. Антонова Н.Л. Демография: учеб.-метод. пособие. М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2014. – 154 с.
3. Қазақстан Республикасының Ұлттық атласы. 1 том. Табиғи жағдайлары мен ресурстары. – Алматы, 2010. – 150 б.
4. Социально-экономическая география зарубежного мира / Под ред. В.В. Вольского. – М.: Дрофа, 2005. – 557 с.
5. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының Ақтөбе облысы бойынша департаменті // <http://www.stat.gov.kz/> (11.12.2024)
6. 2023 жылғы алдын ала деректер. Қысқаша статистикалық жылнама. - Ақтөбе, 2024. - 138 б. <http://www.stat.gov.kz/> (11.12.2024)
7. Қазақстанның демографиялық жылнамалығы қазақ және орыс тілдерінде. - Ақтөбе, 2023. - 308 б. <http://www.aktobe.stat.kz/> (11.12.2024)

ӘӨЖ 911

АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ӨНЕРКӘСІПТІҢ БАСЫМДЫЛЫҚ САЛАЛАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Сағынғали Сымбат Аманкелдіқызы

sagingali.s2004@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Физикалық және экономикалық география кафедрасы,
География білім беру бағдарламасының 4 курс білім алушысы, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Сансызбаева А.Б.

Аңдатпа: Мақалада Алматы облысының ел экономикасындағы орны, өнеркәсіптік кәсіпорындар, жетекші салалары қарастырылған. Мақаланың негізгі мақсаты - Алматы облысының әлеуметтік-экономикалық даму деңгейін талдау өңірлердің тұрақты дамуы болып табылады. Қарастырылып отырған талдауда облыстың өнеркәсіптік өндіріс индекстері және шаруашылық түрлерінің жалпы өнім көлеміне сипаттама берілген.

Түйін сөздер: ЖӨӨ, ресурс, нарық, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, өндіріс.

Қазақстан Республикасының экс-президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан–2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында еліміздің аймақтарының әлеуметтік-экономикалық даму мәселелеріне көп көңіл бөледі. Қазақстанда қалыптасқан қазіргі экономикалық жағдайда аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының теңсіздігі макроэкономикалық мәселелерді шешуді қиындатады.

Сондай-ақ еліміздің президенті Қ.К. Тоқаевтың 2020 ж. 1 қыркүйек айындағы халыққа Жолдауында: «Қазіргі күрделі жағдайдағы басты міндетіміз – әлеуметтік-экономикалық тұрақтылықты, жұмыспен қамтуды және халықтың табысын сақтау болып табылады» деп экономиканың басым бағыттарын атап өткен болатын [1]. Қазір біздің республикамызда нарықтық экономика қаланып қана қоймай, барлық қазақстандықтардың игілігі үшін үлкен ішкі ресурстарға ие әлеуметтік-экономикалық дамудың нақты нышандары қалыптасуда. Біздің еліміздің аймақтарының ішінде Алматы облысы ірі өнеркәсіптік орталық, сонымен қатар көпсалалы аграрлық өндіріс құрылымы болып табылады.

Сондықтан өңірлердің әлеуметтік-экономикалық жағдайының ерекшеліктеріне тоқталу қажет. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық жағдайының дамуына әсер ететін бірнеше мәселелердің ішіндегі негізгілері нарықты экономикада аймақтарды сапалы, бәсекелі басқару